

3. Водько Н.П. Основы оперативно-розыскной деятельности: Учебное пособие./ Н.П. Водько. – Москва: Московский университет МВД России, 2005. – 254 с.

4. Усманов Р.А. Теория и практика использования криминалистической информации в процессе раскрытия и расследования преступлений. Монография / Усманов Р.А. - Челябинск: Изд-во Челяб. юрид. ин-та МВД России, 2006. – 232 с.

5. Философский словарь / Под ред. М.М. Розенталя, П.Ф. Юдина. - М.: "Политиздат", 1963. – 544 с.

6. Философский энциклопедический словарь / Ред. кол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Отлы, Л.Ф. Ильичёв и др. – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

7. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. – № 22. – Ст. 303.

8. Самойлов В.Г. О предмете и методе оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел // Совершенствование организации и тактики оперативной работы органов внутренних дел. – Омск: НИИ РИО ОВШ МВД СССР, 1984. – С. 1-17.

9. Долженков О.Ф. Инфраструктура організованої економічної злочинності. – Одеса: НДРВВ ОІО НУВС, 2002. – 254 с.

10. Синилов Г. К. Перспективы развития предмета, системы и методологии оперативно-розыскной деятельности / Г. К. Синилов // В сб.: Актуальные проблемы теории и практики оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. – М.: Академия МВД России, 1996. – С. 14-28.

11. Теория оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Синилова. – М.: ИНФРА-М, 2008. – X, 832 с.

УДК: 343.9:343.53

С.М. Рогозін

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Проаналізовано доктрину інформаційного права, адміністративного права, криміналістики та кримінології у контексті аналізу стану інформаційних технологій в сфері протидії економічній злочинності. Визначено напрями удосконалення чинного законодавства щодо ефективності використання інформаційних технологій в сфері протидії економічній злочинності.

Ключові слова: *інформаційні технології, економіка, злочин, злочинність, господарська діяльність.*

Проанализировано доктрину информационного права, административного права, криминалистики и криминологии в контексте анализа состояния информационных технологий в сфере противодействия экономической преступности. Определены направления совершенствования действующего

законодавства по ефективності використання інформаційних технологій в сфері протидії економічній злочинності.

Ключевые слова: *інформаційні технології, економіка, преступление, преступность, хозяйственная деятельность.*

The article deals with the analyses of the information law, administrative law, criminalistics and criminology doctrine in the context of the analysis of information technology in combating economic crime. The ways of improvement of the legislation concerning the effective use of the information technology in combating economic crime are determined.

Key words: *information technology, economy, crime, criminality, economic activity.*

Постановка проблеми. Наукове дослідження проблем використання інформаційних технологій в сфері протидії економічній злочинності є важливим і актуальним з наступних причин: по-перше, у новому періоді якісного розвитку держави нарізла потреба удосконалити чинне законодавство, відповідно до вимог нового КПК України, з метою встановлення відповідного порядку взаємодії між правоохоронними органами, зокрема, інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності з використанням інформаційних електронних банків даних; по-друге, за умови глобалізації вітчизняної економіки необхідна підготовка висококваліфікованих кадрів для правоохоронних органів, які зможуть ефективно протидіяти економічній злочинності, використовуючи в своїй повсякденній діяльності сучасні інформаційні технології; по-третє, результати наукового дослідження, яке проводилося в Навчально-науковому інституті управління Національної академії внутрішніх справ шляхом анкетування оперативних працівників практичних підрозділів свідчать про те, що сучасний стан інформаційно-програмного забезпечення оперативно-розшукової діяльності значною мірою не задовольняє керівний та оперативний склад підрозділів, які здійснюють боротьбу зі злочинами у сфері економіки.

Тому на сучасному етапі одним із пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів і спецслужб розвинених держав є використання інформаційних технологій у сфері протидії економічній злочинності. При цьому, важливими сферами протидії економічній злочинності на загальнодержавному й міжнародному рівнях повинні стати ефективне міжнародне співробітництво, координація та взаємодія діяльності правоохоронних органів України з компетентними органами іноземних держав.

Стан дослідження. З огляду на вищевикладене, значення інформаційних технологій в сфері протидії економічній злочинності є одним із актуальних напрямів наукового дослідження з метою вирішення питання про те, які саме інформаційно-правові заходи слід застосовувати у процесі розслідування злочинів у сфері економіки. Цей аспект розглядали такі вчені, як О. М. Бандурка, Л. В. Бертовський, В. Т. Білоус,

А. Ф. Волобуєв, І. В. Європіна, О. Г. Кальман, В. В. Коваленко, В. П. Корж, А. І. Марущак, Г. А. Матусовський, А. В. Мовчан, В. С. Цимбалюк. Оскільки вітчизняні вчені є науковцями різних галузей права, то і розглядали вони вказану проблему по-різному, тому єдності в їхніх поглядах не існує. Саме це й обумовлює мету даної статті – визначити стан, аналіз значення інформаційних технологій в сфері протидії економічній злочинності.

Виклад основного матеріалу. Одним з найбільш небезпечних видів злочинності є злочини у сфері економіки. За оцінками міжнародних експертів цей вид злочинів посідає перше місце за рівнем прибутковості. За компетентними прогнозами у 2012 р. при відповідних факторах розвитку інформаційних технологій і ринку кіберзлочинності "російські" і відповідно "українські" кіберзлочинці можуть отримати від протиправної діяльності прибутки майже в 37 млрд. доларів США, а у 2013 р. збільшити цей показник удвічі [1].

Необхідно зазначити, що методи та способи вчинення злочинів у сфері економіки постійно змінюються. Злочинці змінюють способи вчинення злочинів у сфері економіки залежно від змін у попиті клієнтів, або у відповідь на зміну оперативного-розшукової тактики правоохоронних органів.

Тому важливим є використання новітніх інформаційних технологій у сфері протидії економічній злочинності, як зазначає М. А. Погорельський, висока технічна оснащеність злочинних угруповань, володіння ними новітніми формами й методами протидії правоохоронним і судовим органам ускладнює, а іноді унеможлиблює виявлення ознак, вчинюваних ними злочинів, лише кримінально-процесуальними та криміналістичними засобами [2, С. 30].

Слід зазначити, що на даний час існують наступні проблеми щодо використання інформаційних технологій в сфері протидії економічній злочинності: 1) складність отримання інформації про рух коштів по банківських рахунках; 2) застаріла матеріально-технічна база та програмне забезпечення, несвоєчасне оновлення електронних баз і банків даних; 3) відсутність чіткого плану розвитку та удосконалення інформаційних систем для забезпечення оперативного-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності; 4) неналежний рівень фінансування на модернізацію та розвиток існуючих і створення нових інформаційних систем у сфері протидії економічній злочинності; 5) відсутність курсу підвищення кваліфікації для працівників практичних підрозділів з питань впровадження та користування новими інформаційними технологіями в інтересах інформаційно-аналітичного забезпечення оперативного-розшукової діяльності у процесі розслідування злочинів у сфері економіки.

Актуальність проблеми протидії економічній злочинності посилюється латентністю зазначених видів злочинів, специфікою їх вчинення, особливостями отримання первинної інформації, складністю

документування злочинної діяльності на етапі досудового розслідування. Так, з метою виявлення ознак злочину у сфері економіки оперативні підрозділи здійснюють пошук первинної інформації, до якої можна віднести: 1) інформація, отримана з оперативних джерел; 2) заяви і повідомлення потерпілих; 3) інформація, отримана під час перевірки юридичних осіб, що здійснюють господарську діяльність; 4) інформація, отримана від Інтерполу в Україні, Європолу, правоохоронних органів інших держав; 5) інформація, отримана з Держприкордонслужби та СБУ; 6) інформація, отримана із засобів масової інформації; 7) інформація, отримана із мережі Інтернет; 8) інформація, отримана від громадських організацій; 9) інформація, отримана від "спеціальних агентів"; 10) інформаційні бази даних правоохоронних органів; 11) бази даних органів державної влади, які можуть містити інформацію, пов'язану з економічною злочинністю; 12) звітність "гарячих ліній" громадських організацій; 13) конфіденційна інформація, яку можуть розкривати банки; 14) інформація, отримана від потерпілих під злочину у сфері економіки.

Застосування інформаційних технологій у протидії економічній злочинності, дозволяє не тільки накопичувати й аналізувати оперативну та статистичну інформацію, але й безпосередньо моделювати і прогнозувати порядок розслідування злочинів у сфері економіки. Одним важливих напрямів діяльності правоохоронних органів в сфері протидії економічній злочинності є аналітична розвідка. Сутність аналітичної розвідки вітчизняні науковці визначають як розвідку в інформаційному середовищі, отримання нових знань про розвідувальний об'єкт або явище на підставі аналітичного опрацювання наявної розвідувальної інформації і зведень про відомі факти [3, С. 318].

Аналітична розвідка передбачає вивчення матеріалів прихованого спостереження, оперативних установок, повідомлень негласних співробітників, даних перехоплення з різних каналів зв'язку, а також аналіз повідомлень, публікацій і виступів у засобах масової інформації, статистичних даних, зведень, що містяться в державних і недержавних автоматизованих банках даних та інформаційних системах [4, С. 173].

Аналітичну розвідку відносять до методів оперативної роботи, який полягає у набутті нових знань про об'єкт чи явище на основі аналітичної обробки здобутої оперативно-розшукової інформації та відомостей про відомі факти. В аналітичній розвідці виділяються два етапи: 1) пошук відомостей кримінального та криміногенного характеру, а також супутніх відомостей щодо певного об'єкта чи явища, які містяться у відкритих та закритих джерелах; 2) систематизація та дослідження здобутої інформації за спеціальними методиками для набуття нових знань щодо протиправної діяльності, а також розроблення рекомендацій щодо знань використання [5, С. 43].

Тому для виявлення важливої інформації в мережі Інтернет використовується спеціальне розвідувальне програмне забезпечення. Адже, за розрахунками американських фахівців, кількість правопорушень, скоєних через мережу Інтернет, щороку збільшується на 35 %. Загальні збитки від "віртуальних" порушень чинних законів можна порівняти з прибутками від незаконного обігу наркотиків. Тільки у країнах Західної Європи щорічні прибутки комп'ютерних злочинців сягають 30 млрд дол. США [6, С. 154].

Організовані злочинні угруповання використовують мережу Інтернет як допоміжний засіб учинення протиправних дій - для забезпечення зв'язку та координації, обміну кореспонденцією, а також, наприклад, для моніторингу переміщення контейнерів із прихованим вантажем наркотиків морським транспортом між різними портами. В основній сфері діяльності організованої злочинності - наданні заборонених товарів і послуг, віртуальний простір до цього часу використовувався лише ситуативно. При вчиненні різного роду шахрайських дій, що традиційно характеризуються як "комп'ютерні злочини", Інтернет та інші комп'ютерні технології використовуються як засоби злочинної діяльності і по суті не змінюють предмета злочину та мотивації зловмисників. Це, зрозуміло, створюватиме нові можливості, що будуть використовуватися транснаціональними організованими злочинними угрупованнями для отримання прибутків [7, С. 108].

Тому особливість розвідувального програмного забезпечення полягає в наявності специфічних функцій, спрямованих на вирішення тільки розвідувальних завдань (пошук інформації за частковими параметрами, на основі діаграми зв'язків тощо). Інформація, отримана в результаті такої розвідки, у деяких випадках потребує аналітичного опрацювання. Разом з тим застосування методів розвідки істотно підвищує ефективність аналітичної розвідки, оскільки відкриває можливість "добувати" інформацію з банків даних і комп'ютерних систем, що мають, зокрема, вихід в Інтернет. У мережі Інтернет сьогодні можна знайти електронні версії практично всіх періодичних видань, що забезпечує більш легкий доступ і наступне автоматизоване опрацювання відкритої інформації, яка отримується в електронному вигляді [3, С. 326].

Було б корисним запровадити таку систему моніторингу і в Україні, що дозволило б використовувати результати оперативно-аналітичного пошуку для формування та постійного коригування криміналістичних обліків, а також: 1) для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні; 2) для здійснення заходів із попередження, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підбивних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісти зникли; 3) для впровадження оперативних співробітників і агентів у середовище комп'ютерних злочинців з метою посилення оперативних позицій, необхідних для продовження стратегічної розвідки, тощо [8, с. 23].

Слід зазначити, що виявлення та розслідування злочинів у сфері економіки часто ґрунтується на матеріалах оперативно-розшукових справ, з використанням оперативних методів, можливостей оперативної служби та оперативно-технічних заходів. Як правило, з метою встановлення конкретних злочинців, розслідування цих злочинів доцільно розпочати з виявлення потерпілих осіб, стосовно яких вже вчинялися певні дії, пов'язані з порушенням чинного законодавства у сфері господарської діяльності.

Згодом, на підставі аналізу інформації, отриманої від потерпілих, направляються відповідні доручення оперативним працівникам з метою підтвердження факту та обставин учинення злочину в сфері економіки. При цьому, для більш швидкого отримання важливої інформації було б доцільно організувати інформаційну взаємодію безпосередньо органів і підрозділів правоохоронних органів, які протидіють економічній злочинності.

Вдосконаленню організації взаємодії правоохоронних органів під час проведення оперативно-розшукових заходів з використанням спеціальної (оперативної) техніки сприятиме впровадження новітніх форм аналітичного пошуку, а саме: 1) пошук інформації засобами системи Інтернет і використання його як джерела отримання оперативної інформації про правопорушення у сфері нових інформаційних технологій; 2) формування регіональних банків інформації правоохоронними органами за напрямками діяльності; 3) створення міжвідомчого централізованого інформаційного банку інформації з різних видів правопорушень; 4) розроблення та використання новітніх оперативно-технічних заходів (наприклад, моніторинг телекомунікаційних мереж, огляд або вилучення інформації з віддаленого комп'ютера) [9, С. 128].

Досить часто для злочинців у сфері економіки формою розрахунку за певний товар чи надану послугу є переказ грошей, зокрема за допомогою міжнародних платіжних систем. Ураховуючи ці обставини, слід у встановленому законом порядку витребувати відповідні документи та долучати їх до матеріалів відкритого кримінального провадження.

Крім того, можна направляти запити до операторів мобільного зв'язку для виявлення інформації про вхідні та вихідні дзвінки з мобільних телефонів, власниками яких є особи, що можуть бути причетні до вчинення злочину в сфері економіки. Одночасно із проведенням оперативно-технічних заходів організовується спостереження на небезпечній основі із застосуванням відео- та фотозйомки за особами, які підозрюються у вчиненні злочину в сфері економіки.

Саме здійснення таких оперативних заходів за допомогою використання інформаційних технологій дозволяє встановити співучасників злочину, які діють на території України та в інших державах, а також встановити подальші злочинні дії. Адже лише через повсякденне використання інформаційних технологій в практиці оперативних підрозділів ОВС ефективність протидії економічній

злочинності посилиться, що позитивно позначиться на боротьбі зі злочинністю в Україні.

Висновки. Зважаючи на викладене, а також враховуючи стрімкі процеси розвитку інформаційних технологій, особливо важливо, щоб оперативно-розшукові й кримінально-процесуальні заходи, які вживаються правоохоронними органами з метою протидії проявам економічної злочинності, були своєчасними й ефективними. При цьому, своєчасність та ефективність таких заходів залежить, насамперед, від: 1) забезпечення надійного збереження інформаційної бази даних, яка використовується працівниками правоохоронних органів; 2) забезпечення збирання й вилучення доказів з електронного документообігу в осіб, які підозрюються у вчиненні злочину в сфері економіки; 3) швидкого отримання оперативної інформації щодо фактів і обставин учинення злочинів у сфері економіки з використанням інформаційних технологій; 4) встановлення місцезнаходження осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів за допомогою використання інформаційних технологій; 5) забезпечення швидкого та ефективного обміну наявними оперативними даними, а також інформацією щодо проявів економічної злочинності між вітчизняними й іноземними правоохоронними органами.

Реалізація цих заходів, дозволить забезпечити ефективну й швидку (в режимі реального часу) протидію проявам економічної злочинності на внутрішньотериторіальному й закордонному рівнях, а також належну інформаційну взаємодію правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав у сфері протидії економічній злочинності.

Використана література:

1. "Русский" рынок компьютерной преступности в 2010 году: состояние и тенденции. Аналитический отчет / [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.group-ib.ru>.

2. Погорецький М. А. Проблеми взаємодії органів дізнання і слідства при розслідуванні злочинів, вчинених організованим угрупованням / М. А. Погорецький // Актуальні проблеми взаємодії оперативних та слідчих підрозділів у протидії організованій злочинній діяльності : мат-ли всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 18 квіт. 2008 р.). - Одеса : ОДУВС, 2008. - С. 30-34.

3. Овчинский С. С. Оперативно-розыскная информация / под ред. А. С. Овчинского, В. С. Овчинского. - М. : ИНФА. - 2000. - 367 с.

4. Мовчан А. В. Використання сучасних інформаційних технологій у боротьбі зі злочинами, пов'язаних з торгівлею людьми / А. В. Мовчан // Вісн. Запоріз. юрид. ін-ту. - 2010. - № 3. - С. 170-176.

5. Міжнародна поліцейська енциклопедія : [у 10 т.] / [відп. ред. В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко]. - К. : Атіка, 2010. - Т. VI : Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). - 1128 с.

6. Дмитрієва Н. О. Міжнародний досвід у вирішенні проблем інформаційної безпеки електронної торгівлі / Н. О. Дмитрієва // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2010. – № 2. – С. 153–165.

7. Гриненко І. М. Актуальні питання забезпечення інформаційної безпеки в контексті протидії використанню організованою злочинністю віртуальних об'єднань / І. М. Гриненко // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2012. – № 1. – С. 107–111.

8. Європіна І. В. Протидія кримінальним правопорушенням у мережі Інтернет / І. В. Європіна // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 4. – С. 21–24.

9. Хараберюш І. Ф. Взаємодія як чинник удосконалення застосування спеціальної техніки оперативними підрозділами правоохоронних органів / І. Ф. Хараберюш, О. І. Хараберюш, Ю. П. Дорошенко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2012. – № 3. – С. 124–131.

УДК: 343.97

В. О. Біляєв

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
ТА ЗАДАЧ ОПЕРАТИВНОЇ РОЗРОБКИ
В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ
В ДІЯЛЬНІСТЬ ОВС ПОЛОЖЕНЬ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА**

У статті проаналізовано теоретичні питання діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України під час здійснення комплексної системи оперативно-розшукових заходів з метою протидії злочинності. Наголошено на сучасних проблемах реформування діяльності оперативних підрозділів у зв'язку з набуттям чинності новим кримінальним процесуальним законодавством.

Ключові слова: *оперативно-розшукові заходи, досудове розслідування, організаційно-тактична модель*

В статье проанализированы теоретические вопросы деятельности оперативных подразделений органов внутренних дел Украины при осуществлении комплексной системы оперативно-розыскных мероприятий с целью противодействия преступности. Акцентировано внимание на современных проблемах реформирования деятельности оперативных подразделений в связи со вступлением в силу нового криминального процессуального законодательства.

Ключевые слова: *оперативно-розыскные мероприятия, досудебное расследование, организационно-тактическая модель*

In the article the theoretical questions of activity of operative subdivisions of organs of internal affairs of Ukraine are analysed during realization of the complex system of operatively-search measures with the purpose of counteraction of